

Prilagodba spola i prepoznavanje rodnog identiteta - ključni problemi u Bosni i Hercegovini

POLICY BRIEF

SADRŽAJ

Sažetak	1
Uvod – definiranje problema	2
Nekoliko podataka o transrodnim osobama	3
Prijedlozi javnih politika	5

SARAJEVSKI OTVORENI CENTAR
www.soc.ba

Autorica: Delila Hasanbegović Vukas

Sarajevo, august 2023.
ISSN: 2303-6079

Edicija *Human Rights Papers* Sarajevskog otvorenog centra
Broj izdanja: 68

Naslov: Prilagodba spola i prepoznavanje rodnog identiteta -
ključni problemi u Bosni i Hercegovini
Autorica: Delila Hasanbegović Vukas
Urednik: Darko Pandurević
Prelom i dizajn: Nađa Čengić
Izdavač: Sarajevski otvoreni centar
Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar / autorica

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova poželjno je, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autorice.

SAŽETAK

Ovaj policy dokument za cilj ima identificiranje **ključnih problema u domeni pravnog prepoznavanja roda** u propisima i praksi Bosne i Hercegovine. Problemi s kojima se suočavaju transrodne osobe u nastojanjima pravne promjene spola – oznake spola u matičnim knjigama i ličnim dokumentima predstavljaju kršenje prava na samoodređenje, privatnost i tjelesni integritet.

Ovaj policy brief će ukratko izložiti **moгуća rješenja** ključnih problema u domeni pravnog prepoznavanja roda kako kroz pravne propise koje je potrebno izmijeniti/dopuniti/usvojiti, tako i kroz praktično rješavanje po zahtjevima za promjenu oznake spola. Predložena rješenja se naslanjaju na pozitivnu praksu zemalja u kojima je ovo pitanje adekvatno riješeno, kao i na dosadašnje analize i zagovaračke korake Sarajevskog otvorenog centra.

UVOD – DEFINIRANJE PROBLEMA

Postupak upisa promjene spola u matičnim knjigama i ličnim dokumentima u administrativno-teritorijalnim jedinicama Bosne i Hercegovine (entiteti, kantoni, distrikt) je neefikasan, nedorečen, potencijalno degradirajući za transrodne osobe i ne poštuje pravo na samoodređenje, privatnost i tjelesni integritet transrodnih osoba.

Iz važećih pravnih propisa u BiH nije jasno definisano da li se pravna promjena oznake spola uvjetuje prolaskom „potpune“ ili „djelimične“ (medicinske) prilagodbe spola. Naime, niti jednim zakonom ili podzakonskim aktom u entitetima i distriktu nije definirano šta jeste **promjena spola** koju je izvršila zdravstvena ustanova, šta to čini **medicinsku dokumentaciju** kojom se dokazuje prilagodba spola niti je definirana **zdravstvena ustanova** koja bi vršila tumačenje iste. Također, **život u drugom rodnom identitetu** nije prepoznat kao osnov za upravne postupke promjene spola.

Iz dosadašnje prakse i nedostatka pravne regulacije promjene spola moguće je zaključiti da se postupci promjene spola u ličnim dokumentima mogu provesti tek nakon izvršene „potpune“ medicinske prilagodbe spola, što podrazumijeva operacije prilagodbe primarnih i sekundarnih spolnih obilježja trans osobe, što često uključuje sterilizaciju trans osoba, tj. narušavanje ili oduzimanje reproduktivnih funkcija.

Još jedan problem u domeni pravnog prepoznavanja roda predstavlja dokazivanje činjenice prilagodbe spola utvrđene medicinskim ispravama putem **vještačenja zdravstvenog stanja** (ako i kada nadležni organi odrede upućivanje osoba ovim institucijama). Ova radnja dodatno izlaže transrodne osobe poteškoćama u toku upravnog postupka, nepotrebno im stavlja dodatni teret nakon što su već prošle kroz proces medicinske tranzicije, posjećivale odgovarajuće ljekare, u određenim slučajevima se podvrgnule i pojedinim medicinskim intervencijama (hormonalna terapija, operativni zahvati i sl.). Stoga je važno s dužnom pažnjom ocijeniti da li je neophodno odrediti vještačenje kao radnju dokazivanja, i time ne samo podnosioca_teljicu zahtjeva izložiti dodatnom teretu odlaska na vještačenje, već i prolongirati donošenje odluke.

Nemogućnost da se život u vlastitom rodnom identitetu odražava u pravnim dokumentima i pravnom prometu (izgled nije u skladu s oznakom spola u dokumentima) za trans osobe kreira svakodnevnu diskriminaciju i stigmatizaciju, jer se moraju iznova objašnjavati i iznositi detalje privatnog života u situacijama u kojima je neophodna osobna legitimacija.

Svaka društveno-pravna sfera kojoj trans osobe nemaju pristup, u kojoj doživljavaju diskriminaciju i neravnopravnost, korijen vuče iz neadekvatne mogućnosti da promijene oznaku spola poštujući pravo na samoodređenje.

NEKOLIKO PODATAKA O TRANSRODNIH OSOBAMA

PRAVNO SAVJETOVANJE

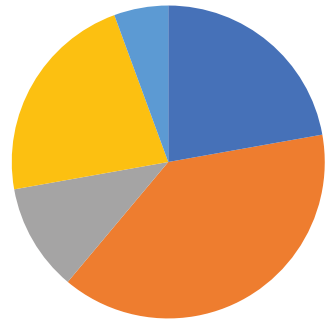
U periodu od 2017. do 2022. godine Sarajevskom otvorenom centru su se na pravno savjetovanje javile 23 transrodne osobe s upitima vezanim za administrativnu promjenu oznake spola u ličnom dokumentu, uz napomenu da je moguće da je ovaj broj veći, iz razloga što postoje transrodne osobe koje nužno ne traže pomoć od SOC-a.

U nastavku nekoliko važnih podataka iz istraživanja: Amar Numanović (2017), Brojevi koji ravnopravnost znače 2. Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

3

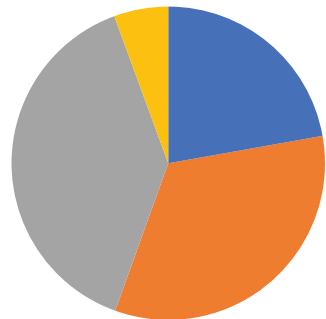
Da li planirate medicinski prilagoditi spol? (%)

- Neodgovoreno
- Da, djelimično
- Da, potpuno
- Ne
- Nisam još uvijek donio_la odluku

Da li ste trenutno u procesu tranzicije? (%)

- Da
- Ne
- Ne, ali bih želio_la započeti s procesom
- Neodgovoreno

3

Glede pravnog prepoznavanja roda, 2/3 ispitanih transrodnih osoba u okviru pomenutog istraživanja je reklo da bi **zamijenilo oznaku spola u ličnim dokumentima i prije završetka tranzicije** ukoliko bi takva mogućnost formalno postojala – takva promjena bi smanjila izloženost potencijalno diskriminatornom i/ili nasilničkom ponašanju te lišila transrodne osobe potrebe za permanentnim dokazivanjem i obrazlaganjem rodnog identiteta.

Osim toga, 2/3 ispitanika_ca smatra da bi zakonski trebalo uvesti **treću kategoriju spola**, pored binarno muškog i ženskog. Ispitanici_ce su uglavnom obrazložili_e da bi se time osigurala formalna oznaka spola za **rodno fluidne osobe**, osobe koje svoj rod ne doživljavaju u okvirima binarnih rodni kategorija, te one osobe koje rodni identitet lociraju negdje između ova dva rodna pola.

PRIJEDLOZI JAVNIH POLITIKA

Niti u jednom pozitivnom propisu u BiH koji regulira oblast administrativne promjene oznake spola nije navedeno da će se ličnom zahtjevu za promjenu oznake spola udovoljiti samo i isključivo ukoliko je transrodna osoba prethodno obavila tzv. "potpunu" medicinsku prilagodbu spola. Ukoliko bi ovakva praksa bila potvrđena i kroz nužno potrebnu razradu propisa, takvim postupanjem i eksplicitnim propisom bi se kršila prava transrodnih osoba na privatni život, samoodređenje i tjelesni integritet, a što je Europski sud za ljudska prava nebrojno puta eksplicitno ponovio i konstatirao u svojim presudama.

Ovdje je bitno istaknuti obveze države (pozitivne i negativne) po presudama Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu prava transrodnih osoba u smislu općih principa kojih se sud drži. Jedan od principa je da države imaju obvezu da uspostave brzu, transparentnu i lako dostupnu proceduru za promjenu oznake spola u ličnom dokumentu.

5

Definirati pravni standard promjene spola usvajanjem podzakonskog akta

Odrediti nadležnu zdravstvenu instituciju za tumačenje medicinske dokumentacije i davanje mišljenja o pravnoj promjeni spola

Usvojiti Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu

Popis medicinske dokumentacije kojom se dokazuje prilagodba spola, djelimična ili potpuna

VIDJETI VIŠE: Nedim Seferović (2022), Mapiranje i analiza pravnih propisa i praksi o promjeni oznake spola u dokumentima. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

5

**SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR**

SARAJEVSKI OTVORENI CENTAR
www.soc.ba

Sarajevo, august 2023.